

 Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

Drugie Ogólnopolskie Badanie Wiktyimizacyjne 2024.
Raport z badania

dr hab. Paweł Ostaszewski
dr Justyna Włodarczyk-Madejska
dr Joanna Klimczak

 Analizy wymiaru sprawiedliwości
Warszawa 2024

Spis treści

1. Uwagi metodologiczne	5
2. Wiktyalizacja	8
3. Lęk przed przestępczością	14
4. Ocena pracy Policji i sądów	18
5. Postawy punitywne	20
Podsumowanie	24
Bibliografia	27

1. Uwagi metodologiczne

Druga edycja Ogólnopolskiego Badania Wiktyimizacyjnego została przeprowadzona od 26 czerwca do 16 lipca 2024 r. na zlecenie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości w formie sondażu telefonicznego CATI na losowo-kwotowej próbie 5000 pełnoletnich mieszkańców Polski. Celem badania było oszacowanie aktualnych rozmiarów przestępczości niezgłoszonej organom ścigania, skali raportowalności tych doświadczeń, rozmiarów lęku przed przestępczością, punitywności społeczeństwa oraz ocen wystawianych pracy Policji i sądów powszechnych. Prowadzenie badań wiktyimizacyjnych jest wieloletnią tradycją Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, sięgającą początków lat 90. ubiegłego wieku¹.

Do badania wykorzystano kwestionariusz ankiety oparty na treści pytań zadawanych w międzynarodowym badaniu wiktyimizacyjnym (International Crime Victims Survey – ICVS) i Polskim Badaniu Przestępczości (PBP), co umożliwiło prowadzenie analiz porównawczych. Tak jak w poprzedniej edycji badania, pytaliśmy o doświadczenia wiktyimizacyjne dotyczące 13 przestępstw: kradzieży samochodu; kradzieży motocykla, skutera, motoroweru; kradzieży roweru; włamania; rozboju; innej kradzieży; umyślnego zniszczenia rzeczy; pobicia; oszustwa przez Internet; kradzieży pieniędzy z konta bankowego lub z karty płatniczej; kradzieży tożsamości; włamania na konto mailowe, konto na portalu społecznościowym lub aukcyjnym oraz uporczywe nękanie. Tradycyjnie interesowały nas doświadczenia wiktyimizacyjne z roku poprzedzającego badanie. Ponieważ badanie zostało przeprowadzone na przełomie czerwca i lipca, pytaliśmy o 12 miesięcy poprzedzające dzień badania. Pytania

¹ Zob. A. Siemaszko, *Przestępczość nieujawniona. Porównanie polskich rezultatów ICVS '86 i '92*, „Archiwum Kryminologii” 1998, t. XXIII-XXIV; A. Siemaszko, *Kogo biją, komu kradną. Przestępczość nierejestrowana w Polsce i na świecie*, Warszawa 2001; A. Siemaszko (red.), *Geografia występku i strachu. Polskie Badanie Przestępczości '07*, Warszawa 2008; A. Siemaszko i in., *Stalking w Polsce. Rozmiary-formy-skutki. Raport z badania nt. uporczywego nękania*, „Archiwum Kryminologii” 2010, t. XXXII; J. Włodarczyk-Madejska, P. Ostaszewski, J. Klimczak, A. Siemaszko, *Ogólnopolskie Badanie Wiktyimizacyjne 2020. Raport z badania*, Warszawa 2020, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2021/05/IWS_-Wlodarczyk-Madejska-J.-i-in._Ogólnopolskie-Badanie-Wiktyimizacyjne-2020.-Raport-z-badania.pdf (dostęp: 9.09.2024 r.); J. Włodarczyk-Madejska, P. Ostaszewski, J. Klimczak, A. Siemaszko, *Nękani, oszukiwani, hakowani. Nowe i tradycyjne wymiary wiktyimizacji*, Warszawa 2020.

wiktymizacyjne były uzupełnione o moduł pytań dotyczących lęku przed przestępczością, oceny pracy Policji i polskich sądów powszechnych, postawy punitywne, myślenie spiskowe i pytania metryczkowe.

W przebadanej próbie rozkład płci był w miarę równomierny, z nieznaczną przewagą kobiet, dominowały w niej osoby w wieku średnim i wieku powyżej 60 lat, o wykształceniu wyższym i średnim, a także zamężne. 30% badanych mieszkało na wsiach, udział pozostałych w miarę równomiernie rozłożył się pomiędzy mieszkańców miast różnej wielkości. Badani najczęściej pracowali zawodowo, około 30% to emeryci i osoby bezrobotne. Żyli w gospodarstwach domowych składających się najczęściej z czterech, dwóch lub trzech osób (zob. tabela 1).

Tabela 1. Rozkład próby

		N	%
Płeć	Mężczyzna	2387	47,7
	Kobieta	2613	52,3
Wiek	18–24	410	8,2
	25–39	1220	24,4
	40–59	1724	34,5
	60 i więcej	1646	32,9
Wykształcenie	Podstawowe	78	1,6
	Zawodowe	636	12,7
	Średnie	1863	37,3
	Wyższe	2423	48,5
Stan cywilny	kawaler/ panna	771	15,4
	żonaty/ zamężna	3368	67,4
	w konkubinacie/ w stałym związku bez ślubu	249	5,0
	rozwidziony(a)/ lub w separacji	300	6,0
	wdowiec/ wdowa	285	5,7
Miejsce zamieszkania	wieś	1509	30,2
	miasto do 20 000 mieszkańców	658	13,2
	miasto od 20 001 do 50 000 mieszkańców	900	18,0
	miasto od 50 001 do 100 000 mieszkańców	903	18,1
	miasto od 100 001 do 500 000 mieszkańców	538	10,8
	miasto powyżej 500 000 mieszkańców	492	9,8
Liczba osób w gospodarstwie domowym	1	580	11,6
	2	1241	24,8
	3	1179	23,6
	4	1266	25,3
	5 i więcej	732	14,7

cd. tabeli 1

		N	%
Aktywność zawodowa	Uczniowie	95	1,9
	Pracujący	3292	65,8
	Na urloпах i prowadzący gospodarstwa domowe	116	2,3
	Bezrobotni i emeryci	1459	29,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników Drugiego Ogólnopolskiego Badania Wiktyimizacyjnego.

2. Wiktyimizacja

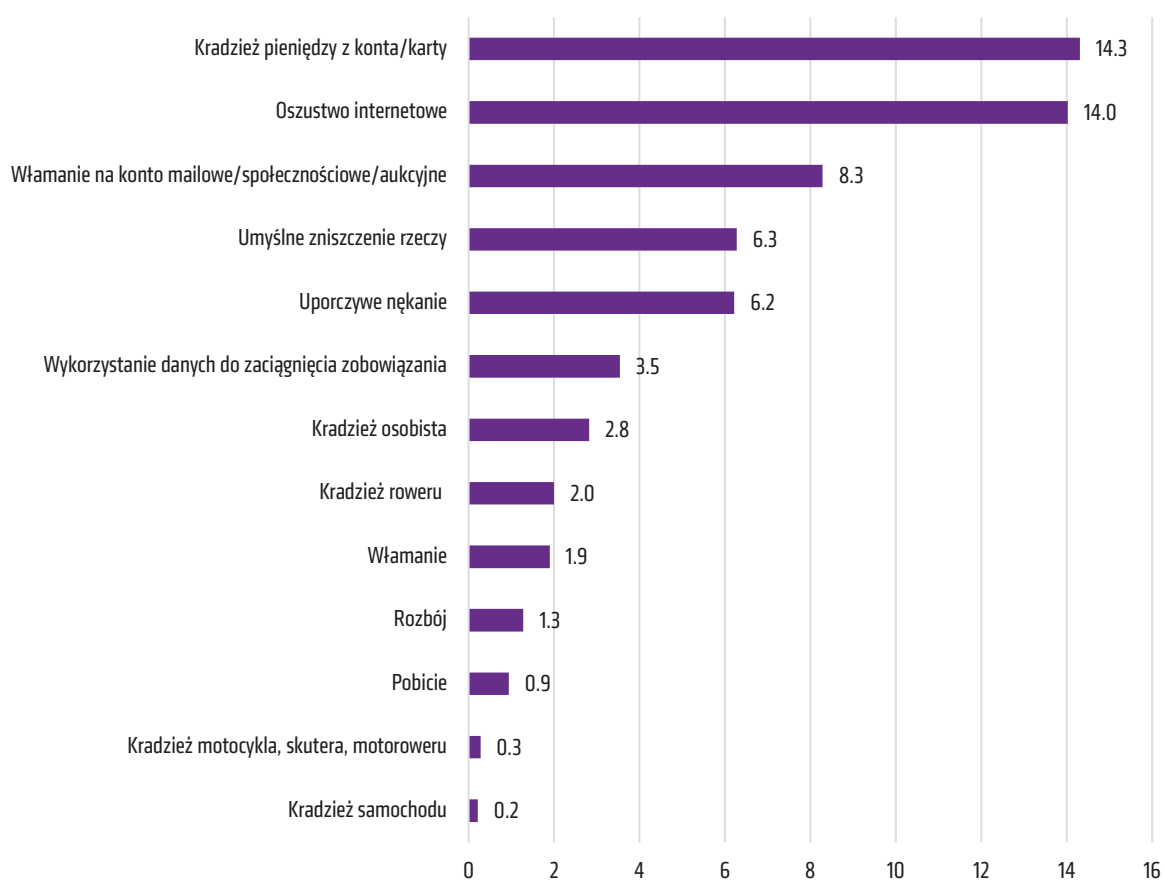
Według deklaracji badanych w 2024 r. przestępstwami, którymi najczęściej padali oni ofiarą, była kradzież lub usiłowanie kradzieży pieniędzy z konta bankowego lub karty płatniczej oraz oszustwa przy zakupach internetowych (wskaźniki wiktyimizacji² wyniosły około 14% – zob. wykres 1). O ile jednak oszustwo internetowe również w poprzedniej edycji Ogólnopolskiego Badania Wiktyimizacyjnego w 2020 r. miało bardzo wysoki wskaźnik wiktyimizacji (11,2%), to kradzież lub usiłowanie kradzieży pieniędzy z konta lub karty w 2020 r. była jednym z najrzadszych przestępstw (1,7%). Tak ogromna, prawie dziewięciokrotna zmiana wydaje się aż nieprawdopodobna, jednak jest najpewniej związana z wszechobecnymi w ostatnich latach, szczególnie po wybuchu pandemii COVID-19, próbami wyłudzenia danych i pieniędzy – przez fałszywe e-maile, telefony czy SMS-y. Niewątpliwie więc skalę pokrzywdzenia tego typu czynami trzeba będzie stale monitorować. Warto jednak zauważyć, że spośród wszystkich trzynastu przestępstw, o które pytaliśmy w badaniu, było to jedno z dwóch, które obejmowały zarówno czyny dokonane, jak i usiłowane (obok tzw. kradzieży tożsamości, rozumianej jako wykorzystanie lub usiłowanie wykorzystania bez wiedzy i zgody danych osobowych do zaciągnięcia zobowiązania w postaci pożyczki, kredytu, zawarcia umowy z operatorami sieci komórkowych, dostawcami energii elektrycznej lub gazu, której występowanie również wzrosło – z 1% do 3,5%). Możliwe więc, że za tak znaczący wzrost wskaźnika wiktyimizacji tymi czynami odpowiada liczba prób wyłudzenia dostępu do konta bankowego lub karty płatniczej oraz prób wyłudzenia i wykorzystania danych osobowych, a niekoniecznie liczba dokonanych w ten sposób kradzieży i wyłudzeń.

Na trzecim miejscu w zestawieniu znalazło się włamanie na konto mailowe bądź na portalu społecznościowym lub aukcyjnym, które również odnotowało istotny wzrost między rokiem

² Wskaźnik wiktyimizacji to odsetek badanych, którzy padli ofiarą przynajmniej jednego przestępstwa co najmniej raz w roku poprzedzającym badanie.

2020 a 2024 (z 4,9% do 8,3%). Na czwartym natomiast – umyślne zniszczenie rzeczy, którego częstość występowania nieznacznie spadła (z 6,8% w 2020 r. do 6,3% w 2024 r.). Zmniejszył się również i to znacząco (z 10,1% w 2020 r. do 6,2% w 2024 r.) wskaźnik pokrzywdzenia przestępstwem uporczywego nękania, inaczej stalkingu. Jednak nawet pomimo tego spadku wyraźnie widać, że wśród form pokrzywdzenia przestępczością dominują obecnie tzw. nowe przestępstwa, o które zaczęliśmy pytać respondentów w 2020 r., a przestępstwa „tradycyjne” tracą, przynajmniej ilościowo, na znaczeniu.

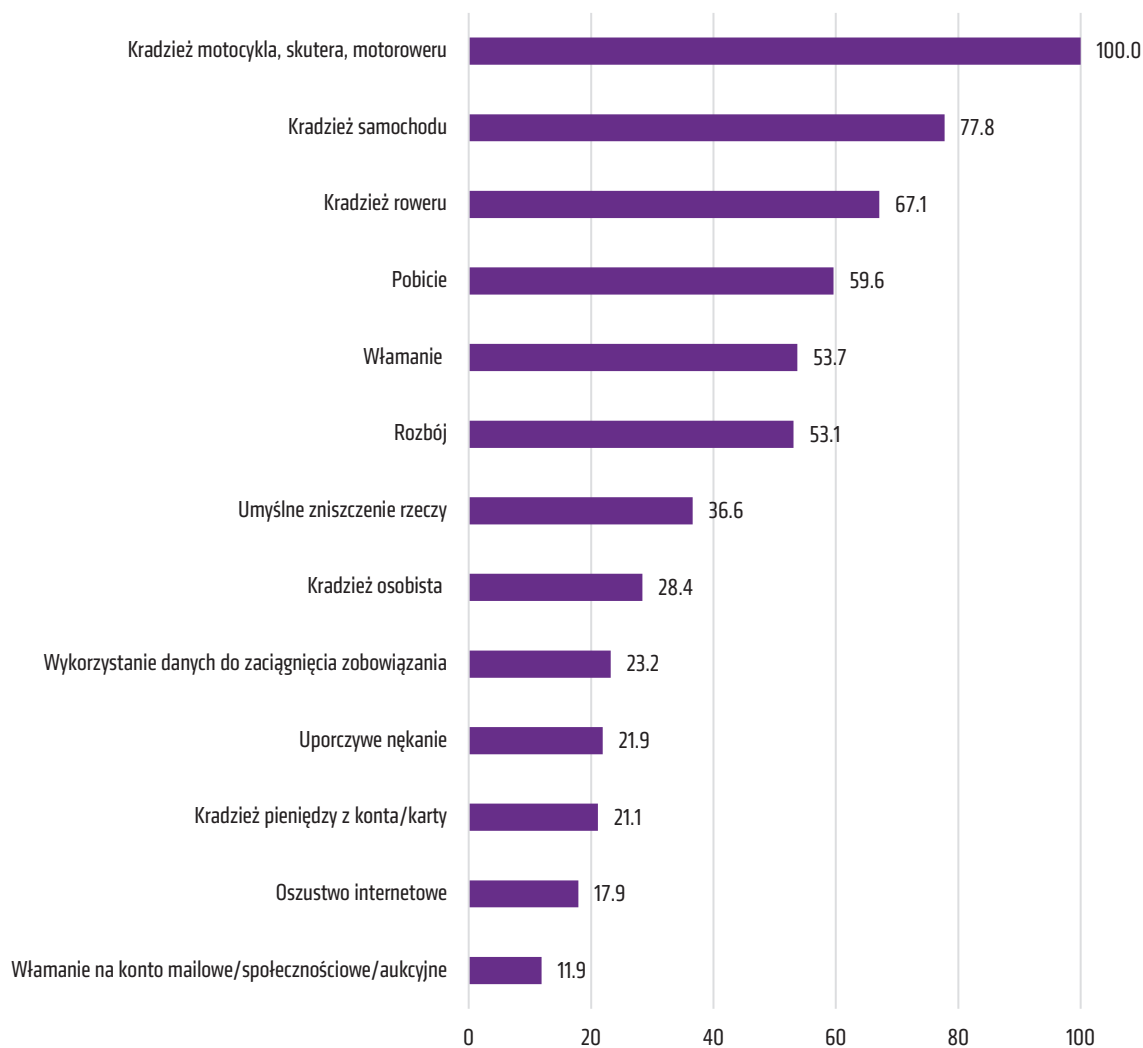
Wykres 1. Wskaźniki wiktyimizacji w 2024 r. (w procentach)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników Drugiego Ogólnopolskiego Badania Wiktyimizacyjnego.

Częstość zgłaszania pokrzywdzenia przestępstwem na Policję jest praktycznie odwrotnie proporcjonalna do częstości jego występowania – najczęściej zgłaszane były kradzieże pojazdów, pobicia, włamania i rozboje – powyżej 50% (zob. wykres 2). Najrzadziej zaś dużo częstsze „nowe” przestępstwa – włamania na konta mailowe i społecznościowe, oszustwa internetowe, kradzieże z konta bankowego lub karty płatniczej, uporczywe nękanie i kradzież tożsamości – jedynie w od 12% do 23% przypadków.

Wykres 2. Wskaźniki zgłoszeń na Policję w 2024 r. (w procentach)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników Drugiego Ogólnopolskiego Badania Wiktyimizacyjnego.

Pytania o występowanie tzw. tradycyjnych przestępstw, czyli rozbojów, włamań, pobic, kradzieży i kradzieży pojazdów, były zawarte także w ośmiu poprzednich edycjach realizowanych w Polsce badań wiktyimizacyjnych. Dzięki temu można prześledzić ich trendy na przestrzeni ostatnich 30 lat. Niektóre z nich prezentujemy poniżej.

Pokrzywdzenie kradzieżą samochodów (dla możliwości prowadzenia porównań z wcześniejszymi badaniami obliczone jako udział ofiar tego przestępstwa do ogółu mieszkańców Polski, a nie do właścicieli, jak w danych prezentowanych na wykresie 1) rosło w latach 90. XX wieku, a następnie zdecydowanie spadło – do rekordowego poziomu 0,2% w 2024 r. (zob. wykres 3). Wydaje się, że zdecydowanie odstający wynik uzyskany w 2020 r., niezgodny również z obserwowanym trendem w oficjalnej rejestracji liczby tych przestępstw przez Policję, mógł być jedynie tzw. artefaktem statystycznym związanym z bardzo niskim odsetkiem ofiar.

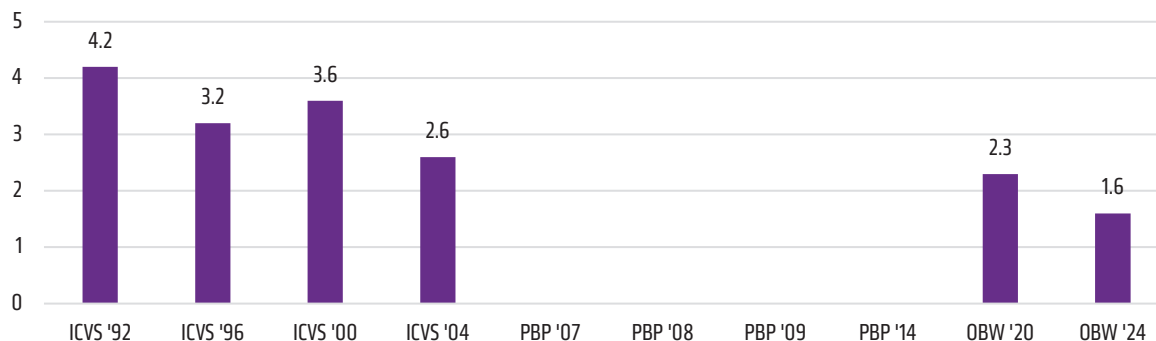
Wykres 3. Kradzież samochodu (w procentach)

Źródło: opracowanie na podstawie międzynarodowych i krajowych badań ogólnopolskich przeprowadzonych w latach 1992–2024.

Dane z lat 1992–2004 oraz 2020–2024 wskazują na systematyczny spadek liczby kradzieży rowerów – od wskaźnika wiktyimizacji na poziomie 4,2% w 1992 r. do poziomu 1,6% w 2024 r. (zob. wykres 4).

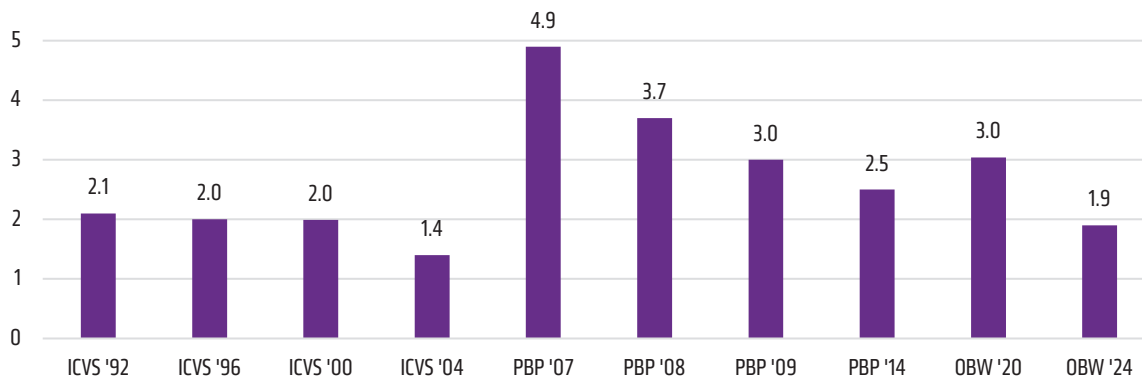
Wykres 4. Kradzież roweru (w procentach)

Źródło: opracowanie na podstawie międzynarodowych i krajowych badań ogólnopolskich przeprowadzonych w latach 1992–2024.

Mniej wyraźnemu, ale też spadkowemu trendowi podlegało przestępstwo kradzieży z włamaniem. Po pierwsze rzuca się jednak w oczy wyraźny, ale trudny do wyjaśnienia, ponadtrzykrotny wzrost deklaracji pokrzywdzenia tym przestępstwem między 2004 a 2007 r. Mógł on być związany z niewielką modyfikacją treści pytania o to przestępstwo. O ile bowiem w Międzynarodowym Badaniu Ofiar Przestępstw (ICVS) pytano jedynie o włamania do mieszkań i domów, to w Polskim Badaniu Przestępczości (PBP) i Ogólnopolskim Badaniu Wiktyimizacyjnych (OBW) pojawiają się także piwnice i garaże. Dane wiktyimizacyjne pokazują więc zdecydowany spadek zagrożenia włamaniami przynajmniej od 2007 r. (zob. wykres 5).

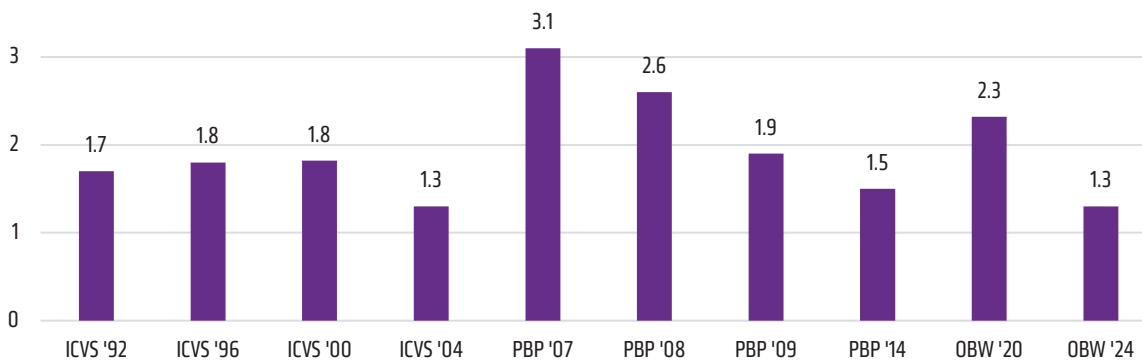
Wykres 5. Włamanie (w procentach)

Źródło: opracowanie na podstawie międzynarodowych i krajowych badań ogólnopolskich przeprowadzonych w latach 1992–2024.

W przypadku rozboju, podobnie jak w przypadku włamania, odnotowano niepotwierdzone dane o liczbie przestępstw zarejestrowanych przez Policję wzrost deklaracji pokrzywdzenia między rokiem 2004 a 2007, po którym widać w miarę systematyczny spadek odsetka ofiar – do poziomu 1,3% w 2024 r. (zob. wykres 6).

Wykres 6. Rozbój (w procentach)

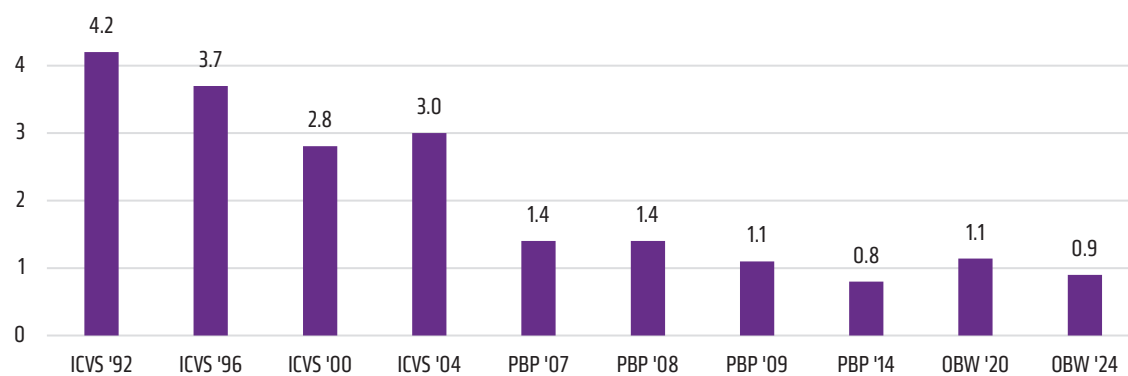

Źródło: opracowanie na podstawie międzynarodowych i krajowych badań ogólnopolskich przeprowadzonych w latach 1992–2024.

Z kolei pokrzywdzenie pobiciem było deklarowane systematycznie coraz rzadziej w analizowanym okresie i w 2024 r. osiągnęło prawie rekordowo niski poziom 0,9% ofiar wśród respondentów (zob. wykres 7).

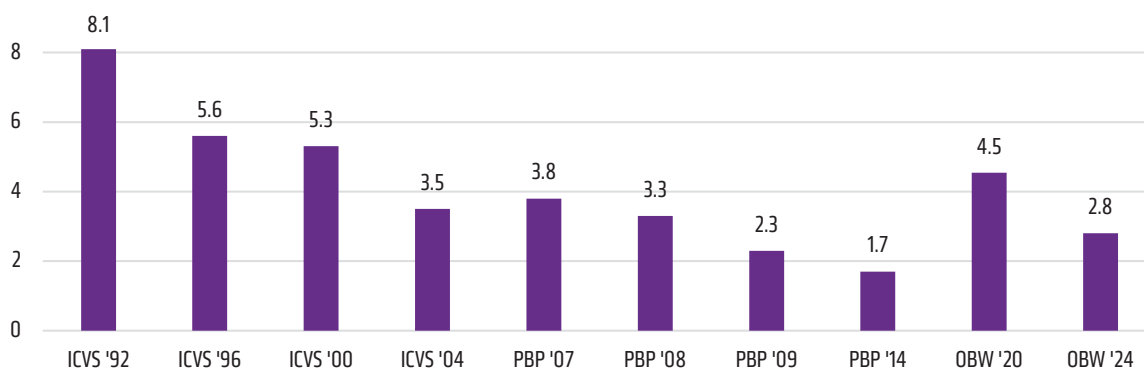
Ostatnim rozpatrywanym w Ogólnopolskim Badaniu Wiktyimizacyjnym przestępstwem była kradzież innego typu, niż omawiane wcześniej kradzieże pojazdów, kradzieże z włamaniem czy też rozboje. Doświadczenie tego przestępstwa stawało się w polskim społeczeństwie coraz radsze do roku 2014, po którym jednak ostatnie dwa badania pokazują zdecydowanie wyższe odsetki ofiar, w tym szczególnie zastanawia wartość tego wskaźnika dla 2020 r. (zob. wykres 8).

Wykres 7. Pobicie (w procentach)

Źródło: opracowanie na podstawie międzynarodowych i krajowych badań ogólnopolskich przeprowadzonych w latach 1992–2024.

Wykres 8. Kradzież (w procentach)

Źródło: opracowanie na podstawie międzynarodowych i krajowych badań ogólnopolskich przeprowadzonych w latach 1992–2024.

3. Lęk przed przestępczością

Lęk przed przestępczością i innymi zagrożeniami oraz odczuwanie obaw o swoje bezpieczeństwo są ważnymi elementami badań wiktyimizacyjnych, które pozwalają rozszerzyć opisywany przez częstość doświadczeń bycia ofiarą różnych przestępstw obraz o bardziej ogólny wymiar. W drugim Ogólnopolskim Badaniu Wiktyimizacyjnym wykorzystano te same wskaźniki lęku, jak w jego pierwszej edycji: 1) tzw. pytanie tradycyjne³ o to, „czy czuje się Pan(i) bezpiecznie spacerując samotnie w swojej okolicy po zmroku?”; pytanie 2) „a czy miejsce, w którym Pan(i) mieszka (dzielnica, osiedle, wieś) można nazwać bezpiecznym i spokojnym?”; pytanie 3) „czy, ogólnie rzecz biorąc, obawia się Pan(i) tego, że w ciągu najbliższych 12 miesięcy może stać się ofiarą przestępstwa?”; 4) dodatkowy wymiar „czy w miejscu, w którym Pan(i) mieszka (dzielnica, osiedle, wieś) znajdują się opuszczone, zaniedbane, zniszczone budynki lub budynki, na których ktoś namalował bez pozwolenia jakieś rysunki czy napisy (graffiti)?; oraz 5) pytanie na które można był udzielić wiele odpowiedzi, o to, „czego, jakich zagrożeń najbardziej obawia się Pan(i) w pobliżu swego miejsca zamieszkania?”.

Odpowiedź na pierwsze z tych pytań wskazuje, że w 2024 r. zdecydowana większość mieszkańców Polski nie odczuwa obaw o swoje bezpieczeństwo (prawie 88% czuje się bardzo lub raczej bezpiecznie – tabela 2).

Tabela 2. Wyniki odpowiedzi na pytanie: „Czy czuje się Pan(i) bezpiecznie spacerując samotnie w swojej okolicy po zmroku?”

		N	%
Bezpiecznie	Bardzo bezpiecznie	1519	31,3
	Raczej bezpiecznie	2739	56,4
	Ogółem	4258	87,7

³ Zob. P. Ostaszewski, *Lęk przed przestępczością. Aspekty teoretyczne, metodologiczne i empiryczne*, Warszawa 2014, s. 65–80.

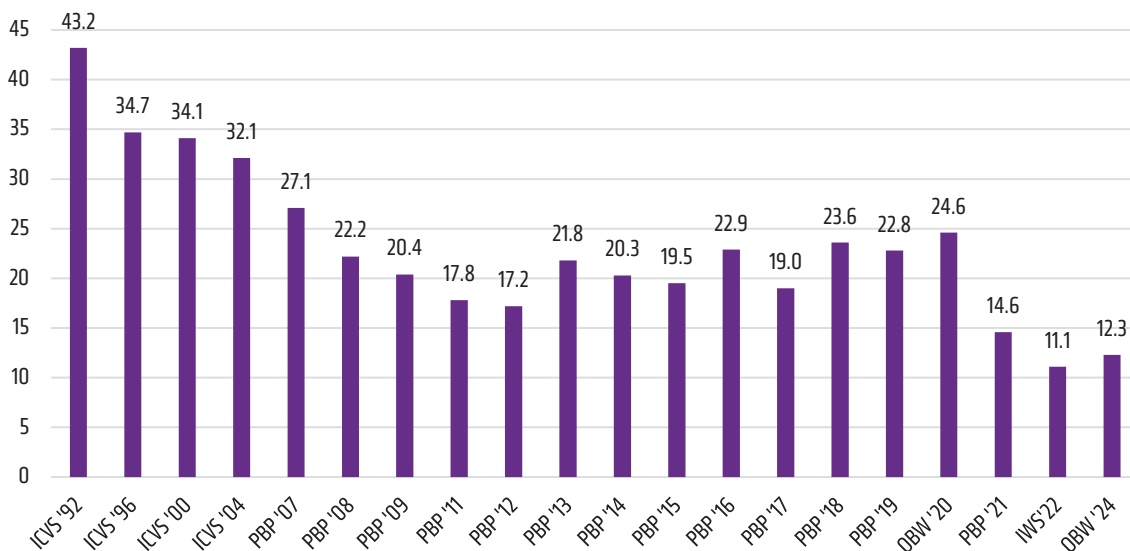
cd. tabeli 2

		N	%
Niebezpiecznie	Raczej niebezpiecznie	498	10,3
	Bardzo niebezpiecznie	99	2,0
	Ogółem	597	12,3
Ogółem		4855	100,0
Trudno powiedzieć		145	2,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników Drugiego Ogólnopolskiego Badania Wiktyimizacyjnego.

Jednym z najczęściej wykorzystywanych wskaźników lęku przed przestępczością jest odsetek odpowiedzi negatywnych na powyższe pytanie, oznaczający, jaki procent społeczeństwa obawia się o swoje bezpieczeństwo podczas samotnego wieczornego spaceru. Pytanie to było również zadawane we wszystkich edycjach Polskiego Badania Przestępczości (dla większej przejrzystości pominięto wyniki PBP z 2020 r.) oraz w badaniu Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości przeprowadzonym w 2022 r. i poświęconym polskiej polityce karnej⁴. Tak rozumiany lęk spadł wielokrotnie od rekordowego 1992 r., kiedy to wynosił 43,2%, do 12,3% w 2024 r. (zob. wykres 9).

Wykres 9. Poziom lęk przed przestępczością w latach 1992–2024 (w procentach)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ogólnopolskiego Badania Wiktyimizacyjnego oraz P. Ostaszewski, *Lęk przed przestępczością. Aspekty teoretyczne, metodologiczne i empiryczne*, Warszawa 2014 i Wydział Analiz i Kontroli Zarządczej Gabinetu Komendanta Głównego Policji, *Polskie Badanie Przestępczości. Wyniki czternastej edycji badania w porównaniu do poprzednich*, b.m. 2024, <https://eod.siecoobywatelska.pl/filem/552715e1881ccfd-c0eef5082e78433> (dostęp: 10.09.2024 r.).

⁴ Zob. J. Klimczak, *Punitiveness of Polish Society a Variable or Permanent Trait?*, „Societas/Communitas” 2023, nr 35(1), s. 113–126.

Do podobnych wniosków o zasadniczym bardzo wysokim poziomie poczucia bezpieczeństwa mieszkańców Polski skłania też analiza odpowiedzi na pozostałe pytania z tego bloku. Aż 94% badanych ocenia swoje miejsce zamieszkania jako bezpieczne i spokojne (tabela 3), a jedynie 29% obawia się, że w najbliższym czasie może paść ofiarą przestępstwa (tabela 4). W końcu zaś też tylko około 1/3 respondentów zaobserwowało w swojej najbliższej okolicy takie przejawy dezorganizacji społecznej, jak opuszczone, zaniedbane, zniszczone budynki lub graffiti (tabela 5).

Tabela 3. Wyniki odpowiedzi na pytanie: „A czy miejsce, w którym Pan(i) mieszka (dzielnica, osiedle, wieś) można nazwać bezpiecznym i spokojnym?”

		N	%
Tak	Zdecydowanie tak	2074	41,7
	Raczej tak	2589	52,0
	Ogółem	4663	93,7
Nie	Raczej nie	256	5,1
	Zdecydowanie nie	60	1,2
	Ogółem	316	6,3
Ogółem		4979	100
<i>Trudno powiedzieć</i>		21	0,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników Drugiego Ogólnopolskiego Badania Wiktyimizacyjnego.

Tabela 4. Wyniki odpowiedzi na pytanie: „Czy, ogólnie rzecz biorąc, obawia się Pan(i) tego, że w ciągu najbliższych 12 miesięcy może stać się ofiarą przestępstwa?”

	N	%
Tak	1376	29,2
Nie	3331	70,8
Ogółem	4707	100
<i>Trudno powiedzieć</i>	293	5,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników Drugiego Ogólnopolskiego Badania Wiktyimizacyjnego.

Tabela 5. Wyniki odpowiedzi na pytanie: „Czy w miejscu, w którym Pan(i) mieszka [dzielnica, osiedle, wieś] znajdują się opuszczone, zaniedbane, zniszczone budynki lub budynki, na których ktoś namalował bez pozwolenia jakieś rysunki czy napisy [graffiti]?”

	N	%
Tak	1766	35,7
Nie	3183	64,3
Ogółem	4949	100
<i>Trudno powiedzieć</i>	51	1,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników Drugiego Ogólnopolskiego Badania Wiktyimizacyjnego.

Odsetki odpowiedzi na pytanie o konkretne zagrożenia, jakich mieliby obawiać się mieszkańcy Polski, nie zmieniają się zasadniczo od roku 2007 i pierwszej edycji Polskiego Badania Przystępczości, kiedy to pytanie zostało wprowadzone. Zarówno obecnie, jak i na przestrzeni ostatnich prawie 20 lat Polacy najbardziej obawiają się niebezpiecznie jeżdżących kierowców (41,4%), a następnie włamań, agresji ze strony osób nietrzeźwych i zaczepek przez agresywną młodzież (zob. tabela 6). Na kolejnej pozycji pojawiła się zaś obawa przed włamaniem do osobistego komputera, o co nie pytano przed 2020 r. Najniżej w tym zestawieniu pojawiło się zagrożenie atakiem terrorystycznym i takimi przestępstwami pospolitymi, jak pobicia, rozboje i kradzieże oraz handel narkotykami, co jeszcze raz potwierdza bardzo niski poziom lęku przed przestępczością wśród mieszkańców Polski.

Tabela 6. Wyniki odpowiedzi na pytanie: „Czego, jakich zagrożeń najbardziej obawia się Pan(i) w pobliżu swego miejsca zamieszkania?”

	N	%
Brawurowo jeżdżących kierowców	2068	41,4
Włamań (np. do mieszkań, piwnic lub samochodów)	1175	23,5
Agresji ze strony osób pijanych lub narkomanów	1051	21,0
Zaczepiania przez grupy agresywnie zachowującej się młodzieży	981	19,6
Włamania do używanego przez Pana(ią) komputera	865	17,3
Niszczona mienia przez wandalów	643	12,9
Żadnych, niczego nie obawiam się w pobliżu mojego miejsca zamieszkania	616	12,3
Hałaśliwych, niekulturalnie zachowujących się sąsiadów	568	11,4
Kradzieży	516	10,3
Napadów, rozbojów	368	7,4
Bójek i pobić	355	7,1
Handlu narkotykami	343	6,9
Innych zagrożeń	297	5,9
Ataku terrorystycznego	219	4,4
Trudno powiedzieć	49	1,0
<i>Odsetki nie sumują się do 100% – możliwy wybór trzech odpowiedzi</i>		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników Drugiego Ogólnopolskiego Badania Wiktyimizacyjnego.

4. Ocena pracy Policji i sądów

W pierwszej i drugiej edycji Ogólnopolskiego Badania Wiktyimizacyjnego zapytaliśmy respondentów także o ocenę pracy Policji i sądów powszechnych. Trzy czwarte polskiego społeczeństwa oceniło w 2024 r. Policję jako skuteczną w walce z przestępczością (tabela 7), podczas gdy pozytywne noty pracy sądów powszechnych wystawiła tylko niespełna połowa badanych (tabela 8).

Tabela 7. Wyniki odpowiedzi na pytanie: „Biorąc wszystko pod uwagę, czy Policja w walce z przestępczością w Pana(i) okolicy jest: bardzo skuteczna, raczej skuteczna, raczej nieskuteczna czy też bardzo nieskuteczna?”

		N	%
Skuteczna	Bardzo skuteczna	344	9,0
	Raczej skuteczna	2530	66,3
	Ogółem	2874	75,3
Nieskuteczna	Raczej nieskuteczna	716	18,7
	Bardzo nieskuteczna	229	6,0
	Ogółem	945	24,7
Ogółem		3819	100,0
<i>Trudno powiedzieć</i>		<i>1181</i>	<i>23,6</i>

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników Drugiego Ogólnopolskiego Badania Wiktyimizacyjnego.

Tabela 8. Wyniki odpowiedzi na pytanie: „Jak Pan(i) ocenia, ogólnie rzecz biorąc, pracę polskich sądów powszechnych. Ich pracę oceniam:”

		N	%
Dobrze	Bardzo dobrze	141	3,7
	Raczej dobrze	1709	44,7
	Ogółem	1850	48,4

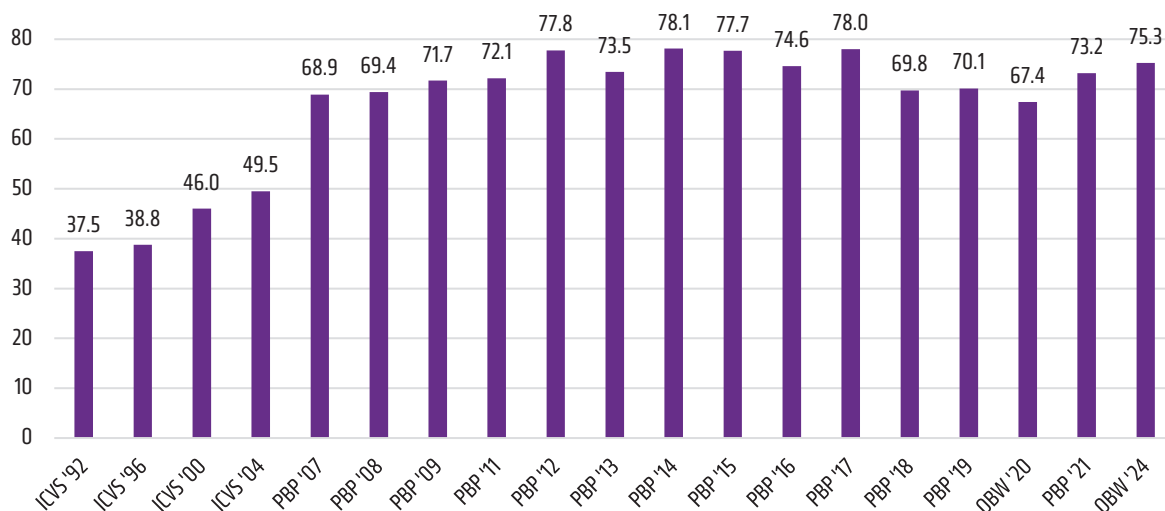
cd. tabeli 8

		N	%
Źle	Raczej źle	1349	35,3
	Bardzo źle	627	16,3
	Ogółem	1976	51,6
Ogółem		3826	100,0
Trudno powiedzieć		1174	23,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników Drugiego Ogólnopolskiego Badania Wiktyimizacyjnego.

Pytanie o ocenę skuteczności pracy Policji było w tej samej formie zadawane w kolejnych (wszystkich) edycjach Międzynarodowych Badań Ofiar Przestępstw (ICVS) i Polskiego Badania Przystępczości (PBP), można więc zaprezentować pełny trend tych ocen od 1992 r. do 2024 r. (dla większej przejrzystości pominięto wyniki PBP z 2020 r.). Pokazuje on systematyczny wzrost ocen pozytywnych pracy tej formacji od początku lat 90. XX wieku aż do około 2017 r. Lata 2018–2020 to okres ich istotnego spadku, po którym wydaje się, że zaczęła następować ponowna poprawa – do 75% w 2024 r. (zob. wykres 10).

Wykres 10. Ocena skuteczności Policji w walce z przestępczością (procent ocen pozytywnych)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ogólnopolskiego Badania Wiktyimizacyjnego oraz A. Siemaszko, B. Gruszczyńska, M. Marczewski, *Atlas przestępczości w Polsce 4*, Warszawa 2009 i Wydział Analiz i Kontroli Zarządczej Gabinetu Komendanta Głównego Policji, *Polskie Badanie Przystępczości. Wyniki czternastej edycji badania w porównaniu do poprzednich*, b.m. 2024, <https://eod.siecoobywatelska.pl/filem/552715e1881ccfd-c0eebcf5082e78433> (dostęp: 10.09.2024 r.).

5. Postawy punitywne

Wskaźnikami postaw punitywnych stosowanymi w Drugim Ogólnopolskim Badaniu Wiktyimizacyjnym były trzy podstawowe pytania: 1) o to, czy „aby ograniczyć przestępczość i poprawić bezpieczeństwo obywateli należy zaostrzyć przepisy prawa karnego i surowiej karać za przestępstwa czy wystarczy konsekwentnie karać według istniejącego prawa i nie należy zaostrzać kar”; 2) o bycie zwolennikiem wprowadzenia do polskiego Kodeksu karnego kary śmierci, kary chłosty oraz kary skierowania do obozu pracy; a także 3) o karę, jaką zdaniem respondenta powinien otrzymać 21-letni mężczyzna, wcześniej niekarany, który bierze udział w pobiciu i przy użyciu noża powoduje ciężkie uszkodzenie ciała innej osoby.

Analiza odpowiedzi udzielonych na pierwsze z tych pytań i ich porównanie do udziału analogicznych odpowiedzi z lat 1996, 2018, 2020 i 2022 pozwalają na zaobserwowanie trendu zmniejszającej się represyjności polskiego społeczeństwa. W 2024 r. 40% Polaków chciało zaostrzenia przepisów prawa karnego i surowszego karania sprawców przestępstw, co ciągle oczywiście wydaje się być wysokim odsetkiem, ale w 1996 r. i 2018 r. udział tych odpowiedzi wynosił aż 60% (zob. tabela 9).

Tabela 9. Odpowiedź na pytanie: „Czy uważa Pan(i), że aby ograniczyć przestępczość i poprawić bezpieczeństwo obywateli [...]”

	CBOS'96	IWS'18	OBW'20	IWS'22	OBW'24
	(w %)	(w %)	(w %)	(w %)	(w %)
Należy zaostrzyć przepisy prawa karnego i surowiej karać za przestępstwa	62	60	46	47	40
Wystarczy konsekwentnie karać według istniejącego prawa i nie należy zaostrzać kar	35	31	45	43	54
Trudno powiedzieć	3	9	9	10	6
Ogółem	100	100	100	100	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników Ogólnopolskiego Badania Wiktyimizacyjnego oraz CBOS, *Sposoby walki z przestępczością. Komunikat z badań*, Warszawa, maj 1996, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/1996/K_074_96.PDF (dostęp: 12.09.2024 r.).

Najczęstszą odpowiedzią na pytanie o karę, jaką powinien otrzymać 21-letni nożownik, który podczas pobicia rani poważnie drugą osobę, była kara bezwzględnego pozbawienia wolności (58% wskazań), co można oceniać jako niezbyt wysoki odsetek za tak, bądź co bądź, poważne przestępstwo. W 2020 r. odsetek wskazań na tę najsurowszą karę był bardzo zbliżony i wynosił 57%, a w 2022 r. był nieznacznie niższy – 47%. W porównaniu do tych dwóch poprzednich badań spadł udział wskazań na karę grzywny i ograniczenia wolności, a wzrósł na „inną karę” (zob. tabela 10), pod którą kryło się dużo różnych odpowiedzi, najczęściej unikowych, typu „kara zgodna z kodeksem karnym”, „zależy od dodatkowych okoliczności”, „trudno powiedzieć” oraz wskazujących na kombinacje istniejących i nieistniejących kar i środków karnych.

Tabela 10. Odpowiedź na pytanie: „Ludzie mają różne poglądy na to, jak surowo karać przestępców. Np. 21-letni mężczyzna, wcześniej niekarany, bierze udział w pobiciu i przy użyciu noża powoduje ciężkie uszkodzenie ciała innej osoby. Jaką karę, Pana(i) zdaniem, powinien otrzymać?”

	N	%
Nie powinien być karany	5	0,1
Grzywny	64	1,3
Ograniczenia wolności, czyli nieodpłatnej pracy na cele społeczne	826	16,5
Pozbawienia wolności w zawieszeniu	699	14,0
Bezwzględnego pozbawienia wolności	2910	58,2
Inną karę	496	9,9
Ogółem	5000	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników Drugiego Ogólnopolskiego Badania Wiktyimizacyjnego.

Ostatni blok ankiety dotyczący punitywności polskiego społeczeństwa zawierał trzy pytania o poparcie dla wprowadzenia do Kodeksu karnego nieistniejących obecnie kar: śmierci, chłosty i obozu pracy. W pierwszej edycji Ogólnopolskiego Badania Wiktyimizacyjnego (a także w badaniu IWS z 2022 r.) w tym bloku było pytanie o jeszcze jedną karę – dożywotniego pozbawienia wolności bez możliwości ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie. W obecnej edycji badania zrezygnowaliśmy z tej części pytania, gdyż kara ta została wprowadzona do Kodeksu karnego 1.10.2023 r. ustawą z 7.07.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw⁵. Należy zaznaczyć, że wprowadzenie tej kary do polskiego ustawodawstwa stoi w sprzeczności z sygnowanym przez Polskę prawem międzynarodowym, m.in. w świetle orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka⁶. Oczywiście wszystkie omawiane cztery kary należy uznać za niehumanitarne. Należy jednak

⁵ Dz.U. poz. 2600 ze zm.

⁶ Na przykład tzw. prawo do nadziei, jako prawo do ubiegania się o zwolnienie z kary dożywotniego pozbawienia wolności, zostało uznane przez Europejski Trybunał Praw Człowieka za „fundamentalny aspekt

oddzielić rzeczywistość prawnokarną od ludzkich postaw i opinii – chcąc zmierzyć postawy punitywne społeczeństwa (czyli, innymi słowy, surowość wykraczającą poza normę przyjętą w danym środowisku lub tendencję do stosowania surowych kar), badacze potrzebują wykorzystać odpowiednie do tego mierniki. Za wykorzystaniem w tym celu pytań o nieistniejące w obecnym ustawodawstwie, skrajnie surowe kary, istnieją przynajmniej dwa powody. Po pierwsze, są one nadal stosowane w zaskakująco dużej liczbie krajów (np. w Chinach, Singapurze i niektórych stanach USA). Po drugie, poglądy społeczeństwa na temat tych kar wydają się być dobrym wskaźnikiem badanego zjawiska⁷. Od lat za taki właśnie uznaje się (i monitoruje) stosunek do kary śmierci – niejako kwintesencję poparcia dla surowego karania. W 2024 r. 45% polskiego społeczeństwa chciałoby wprowadzenia tej kary do Kodeksu karnego, podczas gdy 50% jest przeciwnego zdania (tabela 11). Poparcie dla kary chłosty deklaruje jedynie 20% społeczeństwa, ale już dla kary skierowania do obozu pracy 2/3 dorosłych Polaków. Poparcie dla tych dwóch ostatnich kar jest zaskakująco stabilne na tle poprzednich badań opinii społecznej. W poprzednich dwóch badaniach IWS poparcie dla wprowadzenia kary chłosty oscylowało na poziomie około 20–25%, a dla wprowadzenia obozów pracy – na poziomie około 60%⁸.

Tabela 11. Odpowiedź na pytanie: „Czy, gdyby było to możliwe, byłby Pan/byłaby Pani za wprowadzeniem do polskiego Kodeksu karnego: [...]”

		N	%
Kary śmierci	Tak	2240	44,8
	Nie	2510	50,2
	Trudno powiedzieć	250	5,0
Kary chłosty	Tak	1003	20,1
	Nie	3832	76,6
	Trudno powiedzieć	165	3,3
Kary skierowania do obozu pracy	Tak	3336	66,8
	Nie	1527	30,5
	Trudno powiedzieć	137	2,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników Drugiego Ogólnopolskiego Badania Wiktyimizacyjnego.

Jak już sygnalizowano, odsetek zwolenników kary śmierci w Polsce jest monitorowany od końca lat 80. XX wieku, kiedy to zaprzestano jej wykonywania. Od tego momentu obserwowaliśmy najpierw istotny wzrost poparcia dla tej kary – w czasie największego wzrostu

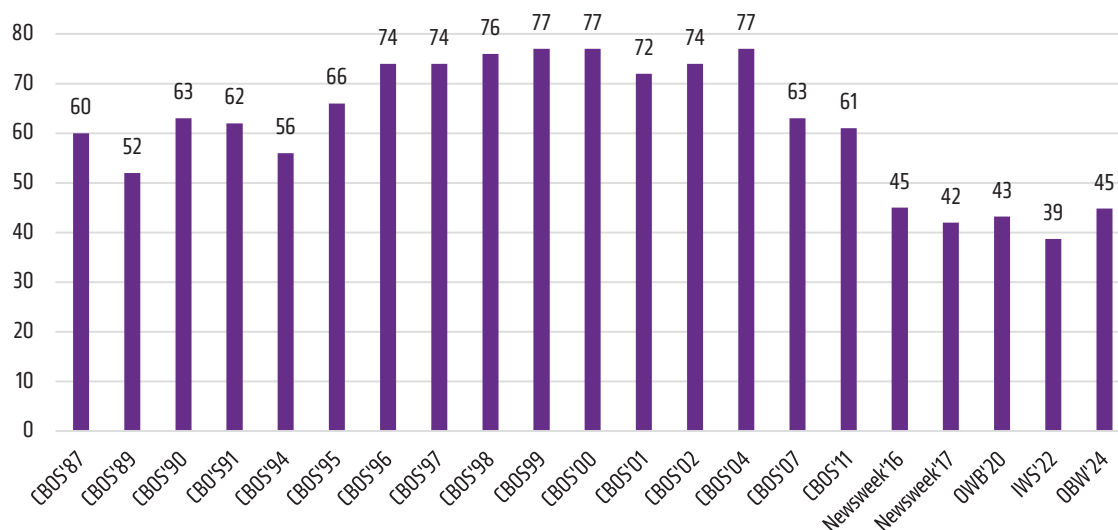
człowieczeństwa” [Vinter i inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu (skargi nr 66069/09, 130/10 i 3896/10) III ECHR 317 (9.07.2013 r.)].

⁷ Zob. J. Klimczak, *Punitiveness...*, s. 117.

⁸ Zob. J. Klimczak, *Punitiveness...*, s. 118–120.

przestępczości, czyli do pierwszych lat XXI wieku – po czym nastąpił stały, systematyczny spadek tego wskaźnika. W 2022 r. odsetek zwolenników tej kary wyniósł najniższe w analizowanym okresie 39%, a w 2024 r. nieznacznie wzrósł – do 45% (zob. wykres 11).

Wykres 11. Odsetek zwolenników przywrócenia/wprowadzenia kary śmierci w Polsce w latach 1987–2024 (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ogólnopolskiego Badania Wiktyimizacyjnego oraz CBOS, *Poczucie bezpieczeństwa, zagrożenie przestępczością stosunek do kary śmierci*, maj 2011, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2011/K_060_11.PDF (dostęp: 12.09.2024 r.); M. Gajek, *Poparcie dla kary śmierci spada. Coraz mniej Polaków chce jej przywrócenia [SONDAŻ NEWSWEEKA]*, *Newsweek.pl* z 10.10.2017 r., <https://www.newsweek.pl/polska/spoleczenstwo/przywrocenie-kary-smierci-w-polsce-czy-polacy-to-popieraja/xl9g7d0> (dostęp: 11.09.2024 r.).

Podsumowanie

Przeprowadzone przez nas badanie wpisuje się nie tylko w wieloletnią tradycję Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, ale również w międzynarodowy trend badania wiktylizacji i lęku przed przestępczością. Obecna edycja ukazała w tym zakresie duże zmiany, jakie zaszły od 2020 r. Przestępcy, podobnie jak każda inna profesja, idą z duchem czasu, co znajduje swoje odzwierciedlenie w uzyskanych wynikach. Okazuje się bowiem, że coraz częściej deklaracje pokrzywdzonych co do stania się ofiarą dotyczą przestępstw popełnionych z wykorzystaniem nowych technologii. Stąd też najwyższy wskaźnik wiktylizacji odnosił się do kradzieży i usiłowania kradzieży pieniędzy z konta bankowego lub karty płatniczej oraz oszustwa przy zakupach internetowych – po 14%. Porównanie tych wyników z wynikami poprzedniej edycji Ogólnopolskiego Badania Wiktylizacyjnego pokazało, że skala pokrzywdzenia oszustwem internetowym jest bardzo podobna, ale dla kradzieży i usiłowania kradzieży z konta bankowego lub karty płatniczej zwiększyła się około 9-krotnie. Ponieważ pytaliśmy zarówno o usiłowania, jak i dokonania, można optymistycznie przypuszczać, że zwiększyła się nie tyle liczba osób, którym ukradziono pieniądze z konta bankowego lub karty płatniczej, ile liczba osób, wobec których podjęto próbę takiej kradzieży. Intensyfikacja takiego zjawiska nastąpiła w okolicach pandemii COVID-19 i zdaje się, że zostanie z nami już na zawsze. Dla przestępców to chyba wygodniejsza i bezpieczniejsza (bo trudniej wykrywalna) forma kradzieży, stąd trudno przypuszczać, by chcieli z niej zrezygnować. W związku z tym ten aspekt bez wątpienia wymaga obserwowania w kolejnych latach. Trzecie miejsce wśród deklaracji respondentów zajęło pokrzywdzenie włamaniem na konto mailowe, społecznościowe lub aukcyjne. Względem roku 2020 nastąpił niemal dwukrotny wzrost odsetka osób pokrzywdzonych w ten sposób. Kolejne pod względem częstości występowania było umyślne zniszczenie rzeczy oraz uporczywe nękanie. W przypadku obu z nich widzimy jednak spadek w porównaniu do roku 2020, przy czym o ile dla umyślnego zniszczenia mienia był nieznaczny, o tyle dla uporczywego nękania był on 1,5-krotny. To wszystko pokazuje, że w badaniach wiktylizacyjnych

zaczynają przodować przestępstwa nowe, a „stare” zaczynają tracić na znaczeniu. Międzynarodowe badania wiktyimizacyjne pokazują bowiem, że od lat spada odsetek osób deklarujących stanie się ofiarą pobicia, kradzieży samochodu, kradzieży roweru, kradzieży z włamaniem. Trendy tych spadków są oczywiście różne – niektórych systematyczne, począwszy od pierwszej edycji międzynarodowych badań wiktyimizacyjnych z 1996 r., innych – z pewnymi skokami. Skoki te jednak mogą wynikać np. z nieznacznie odmiennej treści zadawanych pytań, jak np. o kradzież z włamaniem, o których należy pamiętać przy takich porównaniach. Rozszerzenie definicji kradzieży z włamaniem mogło doprowadzić do wzrostu odsetka osób nią pokrzywdzonych, jak to miało miejsce w pierwszej edycji Polskiego Badania Przystępczości z 2007 r. W dwóch ostatnich edycjach ogólnopolskich badań wiktyimizacyjnych widzimy wzrost osób deklarujących pokrzywdzenie kradzieżą.

Częściej zgłaszamy pokrzywdzenie przestępstwami, którymi rzadziej stajemy się ofiarą, a zatem przestępstwami tradycyjnymi, jak kradzież pojazdu, pobicie, włamanie czy rozbój. Powodów takiego stanu rzeczy może być kilka. Możemy być nieświadomi, że dane zachowanie było przestępstwem, a czasem możemy również odczuwać wstyd, że za szybko, zbyt naiwnie w coś kliknęliśmy, a to wystarczyło, by stracić pieniądze. Ponadto możemy mieć przekonanie, że zgłoszenie Policji tego „nowego” technologicznie czynu nie przywróci nam straconych środków, a zatem nie warto tego robić. Nie zawsze też zgłoszenia trafiają na Policję. W przypadku np. oszustw konsumenckich właściwą instytucją jest choćby Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów. W zależności od zdarzenia, niektóre można spróbować rozwiązać na własną rękę, np. za pośrednictwem sądu Allegro, jeśli zakupu dokonano właśnie przez ten portal. I wreszcie, być może mniejsza zgłaszalność wynika z tego, że nasi badani wcale nie stali się ofiarami tych przestępstw, a jedynie usiłowano je wobec nich popełnić i takich prób ataków na siebie nigdzie nie raportowali.

W badaniach wiktyimizacyjnych oprócz pytań dotyczących stania się ofiarą konkretnych przestępstw i ich zgłaszalności organom ścigania, pyta się również o inne kwestie, jak lęk przed przestępczością, ocenę pracy Policji czy punitywność społeczeństwa. Nie inaczej było tym razem. Wyniki uzyskane w tym zakresie pokazały, że Polacy generalnie czują się bezpiecznie. Takie deklaracje złożyło blisko 90% badanych. Lęk przed przestępczością spada. W 2024 r. dotyczył on około 12% społeczeństwa, ale jeszcze w 1992 r. – ponad 40%. Z dużym prawdopodobieństwem można przypuszczać, że na odpowiedzi respondentów przełożył się spadek przestępczości w tym okresie. Badani bezpiecznie czują się również w miejscach swojego zamieszkania (94% deklaracji), mimo że 1/3 z nich mieszka w okolicy, w której można spotkać zniszczone i zaniedbane budynki, np. z wymalowanym graffiti, a zatem z przejawami dezorganizacji społecznej. Tylko 29% badanych boi się, że w najbliższej przyszłości stanie się ofiarą przestępstwa. Od około 20 lat boimy się niezmiennie tego samego:

niebezpiecznie jeżdżących kierowców, dalej: włamań i agresji ze strony osób nietrzeźwych, zaczepek przez agresywną młodzież. Najbardziej zaś obawiamy się aktów terrorystycznych oraz stania się ofiarą przestępstw takich jak kradzieży, pobicia, rozboju, handlu narkotykami.

Oceny wystawiane skuteczności pracy Policji w walce z przestępczością są wysokie – około 3/4 badanych uznaje Policję za skuteczną w swoich działaniach. Od 1996 r. oceny te są coraz lepsze, ale w latach 2018–2020 widać zauważalny spadek, co po części mogło wynikać np. z udziału Policji w strajkach kobiet. Niemniej jednak oceny wystawiane tej formacji są wyższe niż dla sądów. Mniej niż połowa badanych oceniła dobrze pracę sądów.

Badanie pokazało także, że co do zasady stajemy się coraz mniej represyjni. W 2024 r. 40% badanych chciało zaostrzenia przepisów i surowszego karania sprawców przestępstw, podczas gdy w latach 1996 i 2018 odsetek takich odpowiedzi wynosił 60%. Zastanawia jedynie fakt, czy faktycznie doszło do zmiany postaw w tym zakresie, czy też zaostrzenia prawa, które miały miejsce w latach poprzednich, nieco zaspokoili postawy represyjne niektórych z badanych. Zwłaszcza, że pozostałe zmienne nie pozwalają przychylić się jednoznacznie w kierunku spadku represyjności – bezwzględnej kary pozbawienia wolności dla 21-letniego nożownika chciało 11% więcej badanych niż w 2020 r., a wprowadzenia kary śmierci 6% więcej. Pytanie o karę śmierci jest zadawane w badaniach społecznych od lat 80. i nastawienie do niej społeczeństwa podległo istotnym zmianom. Początkowo, gdy poziom przestępczości był wysoki, za jej przywróceniem opowiadał się większy odsetek badanych, który w dalszych latach zdecydowanie malał. Co ciekawe, w 2024 r. wciąż wśród badanych było około 20% zwolenników kary chłosty oraz około 67% zwolenników obozów pracy.

Wniosków z przeprowadzonych badań może być wiele, ale jeden wydaje się szczególnie ważny – generalizując wyniki, można stwierdzić, że mimo iż czujemy się bezpiecznie, tylko 1/3 z nas boi się, że stanie się ofiarą przestępstwa i rzadziej doświadczamy tradycyjnych form wiktylizacji, to coraz częściej stajemy się ofiarami tzw. nowych przestępstw, których nie tylko trudno uniknąć, ale również które szalenie trudno wykryć organom ścigania. Oznacza to nic innego jak to, że czyny takie rzadko ujrzą światło dzienne w statystyce podejrzanych czy statystyce przestępstw stwierdzonych i osądzonych, stąd tak ważna jest nie tylko profilaktyka i edukacja społeczeństwa, ale również kontynuowanie badań wiktylizacyjnych w kolejnych latach i monitorowanie zmian, które już dostrzegamy, by zobaczyć, w którym kierunku one zmierzają.

Bibliografia

- CBOS, *Sposoby walki z przestępczością. Komunikat z badań*, Warszawa, maj 1996, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/1996/K_074_96.PDF (dostęp: 12.09.2024 r.).
- CBOS, *Poczucie bezpieczeństwa, zagrożenie przestępczością stosunek do kary śmierci*, maj 2011, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2011/K_060_11.PDF (dostęp: 12.09.2024 r.).
- Gajek M., *Poparcie dla kary śmierci spada. Coraz mniej Polaków chce jej przywrócenia [SONDAŻ NEWSWEEKA]*, Newsweek.pl 10.10.2017 r., <https://www.newsweek.pl/polska/spoleczenstwo/przywrocenie-kary-smierci-w-polsce-czy-polacy-to-popieraja/xl9g7d0> (dostęp: 11.09.2024 r.).
- Klimczak J., *Punitiveness of Polish Society a Variable or Permanent Trait?*, „Societas/Communitas” 2023, nr 35(1).
- Ostaszewski P., *Lęk przed przestępczością. Aspekty teoretyczne, metodologiczne i empiryczne*, Warszawa 2014.
- Siemaszko A., Gruszczyńska B., Marczewski M., *Atlas przestępczości w Polsce 4*, Warszawa 2009
- Siemaszko A. i in., *Stalking w Polsce. Rozmiary–formy–skutki. Raport z badania nt. uporczywego nękania*, „Archiwum Kryminologii” 2010, t. XXXII.
- Włodarczyk-Madejska J., Ostaszewski P., Klimczak J., Siemaszko A., *Nękanie, oszukiwani, hakowani. Nowe i tradycyjne wymiary wiktymizacji*, Warszawa 2020.
- Wydział Analiz i Kontroli Zarządczej Gabinetu Komendanta Głównego Policji, *Polskie Badanie Przestępczości. Wyniki czternastej edycji badania w porównaniu do poprzednich*, b.m. 2024, <https://eod.siecobywatelska.pl/filem/552715e1881ccfdc0eebcf5082e78433> (dostęp: 10.09.2024 r.).